

так і в соціокультурному середовищі. В подальшому, при дослідженні творчості Скрябіна, плануємо встановити, яких ще функціональних та стилістичних особливостей може набувати суржик.

Література

1. Бузько С. А. Українсько-російський мовний суржик у текстах сучасної української прози (функціонально-стилістичний аспект). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 283–287.
2. Бріцин В. М. Саплін Ю. Ю. Труб В. М. Рецензія. Del Gaudio S. On the Nature of Surzyk: a Double Perspective. *Мовознавство*. 2011. № 3. С. 91–92.
3. Остроушко О. А. Суржик у духовному світі сучасних українців. *Актуальні проблеми філології і методики викладання мов: зб. наук. пр. Кривий Ріг*. 2003. С. 79–86.
4. Скрябін К. Повне зібрання творів. Харків: Фоліо, 2019. 444 с.
5. Ставицька Л. О. Блудний суржик: міф, мова, стиль. *Мандрівець*. 2002. № 1. С. 18–27.

Савченко Л. М.,

магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет,

науковий керівник – канд. філол. наук, доцент С. М. Глазова

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Прислів'я та приказки – багатий експресивно-виразний пласт мовної системи, який зберігає в собі народні спостереження, уявлення про світ, народ, його спосіб життя, традиції та звичаї. Українські паремії часто виступають реалізаторами категорії заперечення.

Мета – дослідити шляхи реалізації категорії заперечення в українських пареміях сучасної української мови.

За прагматичним спрямуванням, з урахуванням основного функціонального навантаження, можна виділити чотири різновиди паремій: констатувальні, настановчо-регулятивні, характеристично-оцінні та паремії захисної реакції. Ці реалізатори заперечення можуть уміщувати в своїй семантиці декілька настанов одночасно.

Констатувальні паремії, що містять заперечення, є найчисленнішою групою в сучасній українській мові. Вони відображають уявлення народу про закономірності людських стосунків, норми поведінки, неписані правила комунікації: *Двічі весна не бува* («Українські приказки, прислів'я і таке інше», упорядник М. Номис); *Ситий голодному не товариш* («Народ скаже – як

зав'яже», упорядник Н. Шумада). У наведених прикладах компонентом паремій є частка *не*.

Іноді прислів'я та приказки можуть мати порівняльний компонент, а обрана форма висловлювання наголошує на зваженості і «перевіреності» наведеного узагальнення: *Нема в світі над Бога* («Українські приказки, прислів'я і таке інше», упорядник М. Номис); *Нема в світі, як родина* («Українські приказки, прислів'я і таке інше», упорядник М. Номис). У наведених пареміях використано заперечний предикатив *нема*.

У деяких пареміях зустрічаємо подвійне заперечення, коли в конструкції наявні два або більше взаємопов'язані заперечні акти, наприклад: *Без Бога ні до порога* («Українські приказки, прислів'я і таке інше», упорядник М. Номис); *Без охоти нема роботи* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада). У таких конструкціях можемо простежити певний причиново-наслідковий зв'язок.

Іноді у констатувальних пареміях заперечують ідентифікацію понять, явищ тощо: *Вік прожити – не поле перейти* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада); *Слово – не горобець, вилетить – не піймаєш* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада).

Настановчо-регулятивні паремії, побудовані на основі заперечення, створені з метою відвернення від виконання певних дій. Заперечний структурний компонент, який зазвичай є основним, виражений здебільшого за допомогою дієслова наказового способу: *Не роби комусь, що тобі не мило* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада); *Не учися розуму до старості, але до смерті* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада); *До Миколи не сій гречки й не стрижи овечки* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада) – ці паремії містять конкретну настанову. Частіше настановчо-регулятивні паремії мають рекомендаційний характер: *Не роби з писка халяву* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада); *Не хапайсь поперед батька в пекло* («Українські приказки, прислів'я і таке інше», упорядник М. Номис); *Не діли шкуру невбитого ведмедя* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада); *Не криви писка коло чужої миски* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада). Загалом у настановчо-регулятивних пареміях досить поширені заперечні імперативи.

Характеризаційно-оцінні заперечні паремії зазвичай мають негативно-оцінне забарвлення, за допомогою таких прислів'їв та приказок висміюються нетипові ситуації або негативні якості характеру, негідну поведінку людини тощо. Заперечна форма мислення є найбільш виправданою для викриття різноманітних відхилень, вона увиразнює їхню невідповідність нормам поведінки народу. Заперечення в характеризаційно-оцінних пареміях зазвичай виражене імпліцитно, за допомогою непрямих, тобто експресивно маркованих засобів. Структурні компоненти протиставлені семантично, що увиразнює зіставний сполучник *а*: *Шия з намистом, а голова зі свистом* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада); *Сила воляча, а розум курячий* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада); *З неба зірки хватає, а під носом не бачить* («Народ скаже – як зав'яже», упорядник Н. Шумада).

Викликають інтерес характеристично-оцінні паремії, побудовані на основі риторичних запитань: *Куди кумові до корова! («Українські приказки, прислів'я і таке інше»*, упорядник М. Номис); *Де Крим, де Рим, а де попова груша («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада). У наведених пареміях заперечення виражене імпліцитно.

Деякі характеристично-оцінні паремії побудовані за допомогою заперечення кількох альтернативних визначень. Кожний структурний елемент таких прислів'їв та приказок починається із заперечної частки *ні*, яка посилює заперечення певних явищ, понять або ознак: *Ні юшки, ні петрушки («Українські приказки, прислів'я і таке інше»*, упорядник М. Номис); *Ні слуху, ні духу («Українські приказки, прислів'я і таке інше»*, упорядник М. Номис); *Ні риба, ні м'ясо – і в раки не годиться («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада). Такі паремії із заперечною часткою *ні* досить продуктивні у фольклорі, оскільки прості для сприймання.

Четверту групу заперечних паремій творять прислів'я та приказки захисної реакції, що спеціалізовані на забезпеченні захисту (психологічного) мовця. Такі прислів'я та приказки зазвичай засвідчують бажання мовця витіснити зі свого мікрокосму небажане, шкідливе. Зокрема, до цієї групи належать короткі примовляння, які мовець уживає традиційно: *Не при хаті згадуючи («Українські приказки, прислів'я і таке інше»*, упорядник М. Номис); *Не до нас рівняючи («Українські приказки, прислів'я і таке інше»*, упорядник М. Номис) – наведені приклади є додатковим словесним оберегом, мовець постійно використовує в мові з метою захистити себе, житло, сім'ю від якихось ворожих сил. До паремій захисної реакції зараховують також прислів'я та приказки, за допомогою яких мовець виражає небажання стосуватися певної ситуації: *Моє діло теляче: найвся і в хлів («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада); *Моя хата скраю («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада).

Паремії, які вказують на байдужість мовця до того, що відбувається, або небажання бути причетним до чужих справ, зазвичай побудовані на допустово-протиставних відношеннях: *Моє діло півняче: проспівав, а там хоч і не розвидняйсь («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада); *Хоч вовк траву їж («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада).

Іноді зустрічаємо песимістично забарвлені паремії, які позначають змирення з тим, що відбувається: *Думай не думай, а вище себе не плигнеш («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада); *Дмись не дмись: волом не будеш («Народ скаже – як зав'яже»*, упорядник Н. Шумада); *Хоч круть, хоч верть, а все козі смерть («Українські приказки, прислів'я і таке інше»*, упорядник М. Номис). Загалом в українському фольклорі песимістично забарвлені прислів'я та приказки не є поширеними, а лише іноді маркують одну зі сторін українського характеру.

Отже, в сучасній українській мові мовець активно використовує паремії із заперечним змістом, які за прагматичним спрямуванням можна розподілити на констатувальні, настановчо-регулятивні, характеристично-оцінні та паремії захисної реакції.

Література

1. Народ скаже – як зав’яже: укр. нар. прислів’я, приказки, загадки, скоромовки / уряд. Н. С. Шумада. Київ: Веселка, 1985. 173 с.
2. Українські приказки, прислів’я і таке інше / уряд. М. Номис. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

Сердюк І. Р.,

студент,

Київський національний лінгвістичний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **О. О. Юрчук**

ВІЧНЕ ПОВЕРНЕННЯ, АБО ЯК З ДУМКИ НАРОДЖУЄТЬСЯ РОМАН (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. КУНДЕРИ «НЕСТЕРПНА ЛЕГКІСТЬ БУТТЯ»)

Погляд на світ, як на простір, що поєднує в собі протилежності, не є новим. Проте окремі випадкові події здатні впливати на бінарну структуру людського світобачення. Саме це й демонструє М. Кундера в своєму романі «Нестерпна легкість буття»: його персонажі мають власне світосприйняття, живуть в ситуації (дія відбувається в 1968 р. в Празі), що набуває властивостей функціюючого простору. Вихідним пунктом у дискурсі можливостей взаємодії ідей, якими вимірюється його площина, виступає ідея Вічного повернення Ніцше. Вона привносить в кожен життєвий мить неминущу силу тяжіння існуючого до очікуваного, що перетворюється на вічне повернення – на вищу точку мислення. Це, на думку філософа, й надає людському буттю того особливого ліризму «нестерпної легкості». Автор роману часто обирає позицію спостерігача («Герої цього роману – мої нереалізовані можливості»), вдається до міркувань про побачене. Деякі з них, зокрема, думки про кітч радше нагадують нарис, аніж роман, або «короткий словничок незрозумілих слів», якій доводить відносність й умовність назв окремих речей або явищ, – авторську промову. Отже, читачу залишається в межах власного бачення поділяти думки автора. Одним з поширених нарративних засобів, який використано для організації оповіді, можна вважати перформацію. Йдеться про ситуацію, про подробиці якої читач може судити зі слів оповідача.

Зіставлення опозицій відбувається у вимірі авторських роздумів, які накладаються на перформацію. Автор не прагне показати, що увесь світ будується на двох протилежностях, а лишень використовує звичний та зручний спосіб мислення для того, щоб зробити світ більш зрозумілим.

Окремої уваги потребує існування бінарної пари суб’єктів, функціонування якої можна виявити, звернувшись до відомої словесної парадигми Фердинанда де Соссюра, де виключення одного позначуючого відбувається завдяки відкиданню іншого [4, 26]. У такий спосіб можна дослідити імена, тому що